

LENGYEL ZOLTÁN

Legyezés

VISELNÉD A SZEMEM.
KORTÁRS AMERIKAI KÖLTÉSZET ÉS PRÓZA

„Kortárs amerikai költészet és próza” – olvasom a Domokos Johanna által szerkesztett *Viselnéd a szemem* című antológia alcímét. Egyelőre tegyük úgy, mintha az alcím szemantikai elemeiből a „kortárs”, „költészet” és „próza” nem volnának problematikusak, és vizsgáljuk meg azt a jelölőt, amelyik a kötet társadalmi-kulturális kontextusára vonatkozik.

Mi az az „amerikai”? Milyen azonosságot és azonosíthatóságot hordoz ez a kifejezés? Az ilyen és ehhez hasonló kérdésekre adnak érvényes válaszalternatívákat az olyan polifón és sokszínű műalkotások, műkollektívumok, melyek ebben a kötetben találhatóak. Az „amerikai”, más „népcsoportokat” jelölő fogalmakhoz hasonlóan, mindig épp elkészülőben, készülődőben, és egyszersemind fölszámolódásban, megsemmisülésben” van”.

Számomra például a könyv fölüttő motívumát biztosító John Coltrane, *A Love Supreme*, a free jazz, Ornette Coleman, Sun Ra – a legkiválóbb értelemben vett amerikaiságot jelentik. Michael Castro nyitóversében egy 1967-es koncertet idéz meg, mellyel egy csapásra megnyílik egy globális történelmi horizont – hiszen a huszadik század második fele óta legalábbis, ami „amerikai”, az többé-kevésbé rögtön globális is. Sorjáznak a radikális történelmi távlatot nyitó nevek: Bobby Kennedy, Malcolm X, Martin Luther King, mind mérenylet áldozatai lettek, mint Bob Dylan *Murder Most Foul* című magnum opusában John F. Kennedy – az amerikai, túlságosan is amerikai mérenylet ősbűn alapító figurája. „De Trane? Trane olyan volt, mint Bird, mindkettő a levegőbe írta

L'Harmattan Kiadó
Budapest, 2021
242 oldal, 2990 Ft

fel hangjait. A világűrbe.” (17) A globális perspektívát hirtelen elmossa, magába nyeli és kiköpi a galaktikus megnyílás. A free jazz a végtelenre nyílik, és John Coltrane, ez a Trane/train „ihletett lélegzésével elnyeli a világ örületeit és háborúit, / és kiköpi minden nyers és csorba peremével együtt / fájdalomosan, robbanékonyan, pazarlóan – / elképesztően gyönyörű, nagyobb kiterjedésű motívumaiban.”

Ez az amerikaióság, ha nem áztatjuk magunkat, belátjuk: inkább fölszámolódásban, semmint készülődőben van. Mégis: a termékeny viszonyulás hozzá nem az, ha nosztalgizva siratjuk, hanem, amiként a vers is teszi, szellemiségét megidézve jelenvalóvá tesszük.

Rendhagyó módon úgy ismertetem a kötetet, vagy még inkább úgy igyekszem kedvet csinálni olvasásához, hogy egy szerzőt és művet kiválasztok, és közelebről szemügyre veszem.

Nagyon tudtam rezonálni Natasha Trethewey kifinomultan egyenes (*straightforward*) regiszterére, sallangmentes formáira, melyeket a fordító Gyukics Gábor híven megőriz, esetenként kompenzál. Három egyszerű verscím: *Elégia, Mítosz, Kötelesség* – mindahány egyszerre tömör, pontos és furfangos. Trethewey, akit egymást követő két évben, 2012-ben és 2013-ban is az Egyesült Államok Babérkoszorús Költőjének választottak, az *Elégia* című verset maga értelmezi a *The Atlantic*-ben 2012-ben, valamint közzéteszi a vers vázlatait is még a vers végleges változatát tartalmazó *Thrall* (a. m. *Rabság/Rabszolgaság*) című kötet megjelenése előtt. A kommentárból megtudjuk, hogy a vers első sorában említett folyó („Szerintem a folyóban nyüzsögnie kellene / a sok lazacnak.” „*I think now the river must be thick / with salmon.*”) a kanadai New Brunswickben található Miramichi River. Az algonkin nevet viselő, Szent Lőrinc-öbölbe torkolló folyó az egyik legnagyobb észak-atlanti lazacpopulációnak ad otthont. Az atlanti lazac (*Salmosalar*) anadróm halfaj, életciklusa mitikus körforgásra emlékeztet: édesvízben születik, élete nagy részét az óceánban tölti, ám ívni visszajár az édesvízbe. A Miramichi folyóban csak a műlegyező horgászat (*flyfishing*) engedélyezett. Ez a technika különböző hurkoló, oda-vissza kilengő-hajoló mozdulatokkal dolgozik, melyet a versben költőnk ifjabb énjének, valamint édesapjának egy „vezető” (*guide*) mutat be, költő-beszélőnk pedig apjával kapcsolatban megjegyzi-élelkszik: „egész nap figyeltelek, miként utánzod a vezetőnk / horgászási technikáját, hogyan vetted ki a láthatatlan horgot / kettévágva köztünk az eget; és később horgászbottal a kezemben újra és újra / megkísérelted megalkotni a tökéletes ívet; egy repülő rovar / leföli a folyó felszínét.” („*All day I kept turning to watch you, how / first you mimed our guide’s casting / then cast your invisible line, slicing the sky / between us; and later, rod in hand, how / you tried – again and again – to find / that perfect arc, flight of an insect / skimming the river’s surface.*”) A költő-beszélő az apját megszólítva második személyben azzal folytatja, hogy „talán emlékszel [...] kifogtam két apró pisztrángot”, ám az

említett kommentárban megjegyzi, hogy apja emlékezőképessége nem a legjobb mostanság, és nem emlékszik, vagy nem akar rá emlékezni, hogy ő, a lánya, kifogta azt a két kis pisztrángot, melyeket vissza kellett dobni a folyóba méreten aluliként. („*His memory's kind of bad these days. He doesn't remember, or doesn't want to remember, that I caught the set wotr out.*” Forrás: <https://www.theatlantic.com/entertainment/archive/2012/08/how-poet-laureate-natasha-trethewey-wrote-her-fathers-elegy/261126/>) A vers címe, magyarázza tovább költőnk, nem azért *Elégia*, mert az apját gyászolja, hiszen a kötet megjelenésekor még élt is a szintén költő Eric Trethewey, csak két évvel később, 2014-ben halt meg, hanem azért *Elégia* a vers címe, mert az apjától való fokozatos elidegenedést fájjalja a beszélő, innen a kép, melyben a beszélő apja kettészeli kettőjük között az eget láthatatlan horgászzsinórával (nem a horggal, mint ahogy a fordításban szerepel, de ennyi fordítói szabadság megszemenően indokolt ezúttal). A kétsoros versszakok a tartalom-forma egységet szolgálják; ahogyan a szerző kommentárjában megjegyzi, azt akarta elérni, hogy a vers feszes legyen, mint egy (eldobott) horgászzsinór, és emiatt a második sorok mindig távolodó mozgásban vannak az elsőtől, mint, teszem hozzá én, a múltégy az eldobott zsinór végén, így kifeszítve a versfölszín víz-tükrét a lappangó mélyrétegek fölött („*I wanted the poem to feel sinewy, like a fishing line, which is whythere's a step-down second line that moves away from the first line.*”) A fordító megőrzi a kétsoros formát, ám a verssorok óhatatlanul meghosszabbodnak némileg: gyakori tapasztalat és gyakorlat ez verssorok fordításakor, főleg, ha angolról magyarra kell fordítani. Gyukics Gábor a regiszter szikárságának kidomborításával kompenzál, megítélésem szerint alapvetően jó fordítói stratégiai döntést hozva, és inkább több mint kevesebb sikerrel birkózik meg ezzel a feladattal is.

Az antológia záródarabja, Andrei Codrescu rövidprózája visszakalauzol bennünket szűkebb régiónkba és pátriánkba, a letűnt és gyalázatosan levitézlett Osztrák–Magyar Monarchiának nevezett képtelen állammonstrumba. Mintha azt sugallaná a szerkesztői koncepció, hogy sose feledjük, honnan is olvassunk más társadalmi-kulturális kontextusból érkező szövegeket: elfogulatlanságra törekvő percepciónkat ne torzítsa ez a tény, de ne is feledkez-zünk meg róla.

